

Friedrich-Ebert-Stiftung, împreună cu Asociația pentru Politică Externă, vă propune un Newsletter pe subiecte de politică externă și integrare europeană a Republicii Moldova. Newsletter-ul este parte a proiectului comun „Dialoguri de politică externă”.

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • FEBRUARIE 2024 • NR.2 (216)

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Newsletter-ul este realizat de Mădălin Necșuțu, redactor-coordonator

TEMELE EDIȚIEI:

1. Liliiana Niclescu-Onofrei, deputată PAS: **Toate forțele politice trebuie să înțeleagă și să fie mobilizate pe subiectul referendumului**
2. Editorial de Mădălin Necșuțu, jurnalist Balkan Insight: **Referendumul: între monopol politic pe ideea europeană și consens transpartinic**
3. Alexandru Bujorean, co-președinte LOC: **Imaginea guvernării s-a erodat pe parcursul ultimilor trei ani și nu am vrea să afecteze și opinia cetățenilor față de procesul de integrare europeană**
4. Analiză Promo-LEX: **Referendumul în aceeași zi cu prezidențialele: argumente pro și contra**

Știri pe scurt:

Consiliul European a impus pe 22 februarie, măsuri restrictive împotriva a șase persoane și a unei entități pe motiv că ar fi responsabile de acțiuni menite să destabilizeze,

să submineze sau să amenințe suveranitatea și independența Republicii Moldova. Pe lista de sancțiuni a fost organizatia paramilitară Asociația Oamenilor cu Epoleți „Scutul Poporului”, care ar fi făcut încercări repetate de subminare a guvernării democratice din R. Moldova, inclusiv prin incitarea la revolte și demonstrații violente, precum și pe liderul acesteia, Chiril Guzun. Printre persoanele sancționate de UE se numără șeful adjunct al Departamentului de informații operaționale al Serviciului Federal de Securitate al Federației Ruse, Dmitri Milutin. Ceilalți patru sunt Arina Corșicova și Dumitru Chitoroagă, responsabil de media oligarhului fugar Ilan Șor, dar și Maria Albot și Victor Petrov din UTA Găgăuză. UE a sancționat anterior, pe 30 mai 2023, primele cinci persoane considerate responsabile pentru tentative de destabilizare a Republicii Moldova: oligahii Ilan Șor și Vladimir Plahotniuc, deputata Marin Tauber, fostul șef adjunct al Inspectoratului General al Poliției, Gheorghe Cavaliuc și omul de afaceri rus Igor Ceaika, fiul fostului procuror general al Rusiei.

Președinta Maia Sandu a adresat un mesaj de solidaritate poporului ucrainean, în contextul marcării pe 24 februarie a doi ani de război în Ucraina. Ea a precizat că Republica Moldova apreciază eroismul ucrainenilor militari și civili care apără libertatea întregului continent european. „Astăzi se fac doi ani de la începutul războiului Rusiei în Ucraina, doi ani în care, zilnic, în țara vecină sunt bombardate spitale, grădinițe, magazine, blocuri de locuit, biserici. Azi marcăm doi ani de teroare, dar marcăm și doi ani de rezistență. Sunt doi ani de când Ucraina stă dreptă și demnă și prin eroismul ucrainenilor - militari și civili - apără libertatea întregului continent european și pacea în țara noastră. Le suntem recunoscători ucrainenilor pentru curajul lor extraordinar”, a precizat Maia Sandu. Șefa statului a menționat că în acești doi ani, Republica Moldova a înțeles pe viu importanța păcii și a libertății. „Republica Moldova și-a arătat sieși și lumii întregi că alege viața și că va sări mereu în ajutor celor aflați la nevoie. Moldovenii vor să trăiască în bună înțelegere și noi vom face tot ce ne stă în puteri ca în țara noastră să fie pace”, a conchis președintele.

Ucraina consideră Transnistria un element de amenințare potențială la adresa securității naționale a Ucrainei, afirmă ambasadorul Ucrainei în Republica Moldova, Marko Șevchenko, într-un interviu, la împlinirea a doi ani de la invazia rusă în Ucraina. El a adăugat că Ucraina a închis frontiera cu Republica Moldova pe segmentul transnistrean din prima zi de război. Diplomatul a precizat această îngrijorare prin staționarea în regiunea separatistă „a armatei ruse sub steagul pacificatorilor” și prin faptul că forțele armate ale nerecunoscutei republici s-ar afla sub influența militarilor ruși. Din acest motiv Ucraina menține o parte din forțele militare în apropiere de regiunea transnistreană. „Noi trebuie să fim pregătiți pentru orice eventualitate care poate să fie produsă de către regiunea transnistreană la adresa securității naționale și militare a țării”, a declarat ambasadorul ucrainean la Chișinău.

Referendumul de integrare în UE: idee transpartinică sau monopol politic?

Președinta Maia Sandu s-a consultat cu societatea civilă privind referendumul pentru integrarea europeană pe 1 februarie 2024. Sursă-foto: Președinția Republicii Moldova

Ideea europeană trebuie promovată de toți vectorii politici sănătoși care cred în această idee împreună cu majoritatea societății din Republica Moldova. Partidul de guvernământ a făcut în ultimii aproape doi ani de zile pași importanți în direcția integrării europene, dar proiectul european trebuie promovat de toți factorii politici pro-europeni, iar pentru acest lucru este nevoie de unitate.

Orgoliile, stângăcia politică sau lipsa de viziune comună împiedică, din păcate, coagularea forțelor pro-europene, în timp ce pentru partidele proruse există doar un centru de interese și comandă – Moscova.

Crizele multiple și erodarea guvernării nu a ocolit partidul de guvernământ care a câștigat cu un scor foarte mare majoritatea în Parlament. Acest

lucru a dat mână liberă unei guvernări bine-intenționate, dar care a făcut și anumite greșeli, în special pe partea de comunicare a rezultatelor mai puțin reușite.

De aceea, o parte din electoratul său va căuta să fie reprezentat la alegerile viitoare parlamentare de alte forțe politice, iar PAS trebuie să înțeleagă aceste realități și să își

► apropie aceste partide din timp. De asemenea, referendumul privind integrarea în UE nu trebuie să însemne doar planul președintei Maia Sandu și a partidului de guvernare, ci planul comun împreună cu toate partidele politice, societatea civilă și diverse figuri notorii din societate.

Este nevoie de un consens semnat între toate partidele politice de factură pro-europeană, iar acest lucru nu se poate face decât în scris în cadrul unui document asumat. Doar așa se poate produce coagularea forțelor pro-europene și lăsarea în afara acestei

înțelegeri a partidelor proruse care obstrucționează traseul european al statului.

Parcursul european trebuie promovat într-un mod multi-stratificat la toate nivelurile societății. Este nevoie de uniune de forțe, nu de un monopol al ideii europene. În prezent, se crează senzația că această idee vine de sus în jos, când lucrurile ar trebui cumva să fie invers, iar elita politică să promoveze dezideratul european din această postură.

Anii 2024 și 2025 vor fi hotărâtori pentru Republica Moldova și viitoarea

sa așezare. Moscova va încerca să divizeze forțele europene, iar luciditatea tuturor politicianilor proeuropeni trebuie să stea în capul mesei, iar creierul și gândirea rece să înlocuiască tradiționala „rânză” și gândire înfierbântată cu care de multe ori se gândește și se acționează în Republica Moldova. Chișinăul are o fereastră de oportunitate unică de apropiere de UE care nu va sta deschis la infinit. De aceea trebuie să acționeze rapid, consensual pe intern și foarte ferm în planul reformelor.

Mădălin Necșuțu

Toate forțele politice trebuie să înțeleagă și să fie mobilizate pe subiectul referendumului

Deputata Liliana Nicolaescu-Onofrei a avut amabilitatea să ofere un interviu buletinului de politică externă al FES/APE în care am discutat de ce este nevoie de un astfel de referendum pentru ca populația Republicii Moldova să-și poată manifesta adeziunea pentru aderarea țării la Uniunea Europeană. Am discutat despre toate fațetele acestui referendum și ce anume speră puterea pro-europeană de la Chișinău să obțină în urma unui astfel de demers. În dialogul cu doamna deputată am vorbit și despre ce se poate face mai bine împotriva dezinformării, dar și cum trebuie să arate comunicarea strategică a instituțiilor statului abilitate să informeze despre astfel de procese. Vă invităm să citiți pe larg despre toate aceste teme în interviul care urmează:

■ Avem în față un an extrem de important, cu alegeri prezidențiale și un referendum privind dorința de aderare la UE. Există voci care sunt pro acest referendum, dar și unele care

spun că un astfel de exercițiu nu ar fi oportun din diverse motive. De ce este important un astfel de referendum în acest an?

■ Din punctul meu de vedere, tocmai acum este important să ne mobilizăm cu toții, pentru că nu avem timp de pierdut. Este important acum toată lumea, toți

formatorii de opinie, toate mass media și noi toți să comunicăm cu oamenii pentru că acest an este hotărâtor și din punctul de vedere al informării societății și al declarării direcției europene ca una neschimbată.

Este nevoie de acest lucru ca să nu mai poată interveni nimic. De aceea, cred că această inițiativă a doamnei președinte și acest referendum constituțional o să ne ajute să ne mobilizăm și mai bine și să ne concentrăm eforturile pe această direcție, noi toți împreună, toată societatea.

■ **Un referendum constituțional ar însemna că acesta ar trebui să treacă cu un scor pozitiv de 70%. Mulți specialiști spun că ar fi mare și greu de atins. Dumneavoastră sunteți optimistă că se poate atinge un astfel de scor?**

■ Eu sunt optimistă și, în special, cred în mobilizarea noastră a tuturor, pentru că prea mult timp societatea noastră a fost dezbinată și rămâne așa, din păcate, și în continuare. Așadar, chiar acum, pentru această cauză, cred că este cazul ca absolut toate forțele politice să lase deoparte anumite disensiuni sau diferențe de optică și să muncim împreună pentru ca să putem mobiliza cât mai multă lume.

Republica Moldova pe harta lumii

■ **Există voci care spun că acest referendum ar ajuta-o pe doamna președintă la scorul final al alegerilor prezidențiale. Vreau să vă întreb dacă sunt suficiente aceste argumente sau le vedeți ca fiind făcute într-o cheie politică de celelalte partide, chiar și pro-europene, dar concurente ale PAS-ului?**

Eu cred că nu există, în acest moment, absolut nicio șansă pentru niciun alt candidat decât doamna președinte Maia Sandu. Toată lumea, chiar dacă există forțe politice care au o altă opinie, nu pot să nu recunoască ceea ce a reușit dumneaei să facă în calitate

de președintă. Acest lucru înseamnă de fapt punerea Republicii Moldova pe harta lumii, fiindcă acele prerogative ale Președinției, care țin de relații externe, de apărare, niciodată și de niciun alt președinte nu au fost îndeplinite. Ceea ce a reușit domnia ei să facă și faptul că Republica Moldova nu este doar cunoscută pentru istorii triste, ci pentru istorii de succes, este în primul rând meritul doamnei președinte.

Evident că dânsa va zice întotdeauna că este meritul unei echipe, dar eu cred că modul de mișcare a unei echipe întotdeauna depinde de cine este inima și sufletul acestei echipe.

Doamna președintă Maia Sandu poartă un dialog cu partidele politice, experți din societatea civilă și jurnaliști pe subiectul referendumului. Cât de important este ca acest proces privind astfel de consultări să fie cât mai incluziv?

Eu cred că este foarte important. Așa cum am zis și mai înainte, absolut toate forțele politice pe acest subiect al referendumului cred că trebuie să înțeleagă și să fie mobilizate. Aici este acel domeniu sau acea arie de probleme în care trebuie să privim cu toții în aceeași direcție.

Din punctul meu de vedere, nu este loc aici de luptă politică între partide. Acele forțe politice care nu vor conștientiza cât de importantă este integrarea europeană pentru noi, nu cred că vor avea șanse de izbândă.

Mă bucur foarte mult că au loc aceste discuții și cu mass-media, dar și cu organizațiile neguvernamentale și cu reprezentanții diferitor bresle, profesionale, etc.

Evident că rolul mass media, la fel, este foarte important pentru că oamenii trebuie să fie informați și nu doar prin talk show-uri care invită analiști politici care expun argumentele în favoarea aderării la Uniunea Europeană, dar

prin emisiuni și programe în care să se vadă realizări concrete - acele enorm de multe proiecte care s-au realizat în Republica Moldova cu sprijinul Uniunii Europene, sau cu sprijinul unor state membre ale Uniunii Europene, așa cum e România, Polonia, Germania, Suedia și alte țări care ne-au ajutat.

Mi-aș dori ca media să vorbească mai mult despre acele exemple de succes ale unor oameni din țara noastră care au fost ajutați tocmai prin programe europene și prin sprijinul Uniunii Europene. Ei au fost ajutați să facă lucruri interesante, dar și afaceri profitabile aici la noi acasă.

În viziunea mea, acestea ar trebuie să fie bunele practici care trebuie să apară la televizor. Deoarece în talk-show-uri, da, vedem dezbateri, vedem argumente, dar oamenii trebuie să vadă și exemple concrete, mai ales că fiecare dintre noi - și nu știu dacă există vreo persoană în Republica Moldova care nu are - avem o rudă sau cel puțin o cunoștință într-una din țările europene.

Dezinformarea, o problemă în creștere

■ **Să ne așteptăm la un an dificil din punct de vedere al dezinformării în legătură cu aceste două scrutine? Se vorbește foarte mult despre folosirea inteligenței artificiale în scopuri de dezinformare. Am văzut la finalul anului trecut și acum la început că aceste video-uri o țintesc în special pe doamna președintă Maia Sandu. Sunteți de părere că acest fenomen al folosirii AI-ului pentru știri false ar putea lua amploare în acest an?**

■ Eu cred că atacurile hibride și dezinformarea desigur vor lua amploare pentru că în cazul acesta pentru Rusia și tot ce înseamnă Rusia ca stat agresor și care comite crime în Ucraina, miza este să distrugă pe cât se poate și prin orice mijloace să încerce să știrbească orientarea noastră europeană.

4 Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Rusia va încerca să vină cu instrumente nocive, dezinformarea fiind unul dintre ele. În situația în care societatea rămâne încă destul de dezbinată, așa cum ziceam, inclusiv din motive de iresponsabilitate a politicianilor, trebuie să ne așteptăm la amplificarea acestui fenomen al știrilor false.

Valul de dezinformare și de atacuri hibride la adresa noastră va fi mai mare, probabil, în acest an. Eu, personal, sunt optimistă și cred că numai prin eforturi comune vom putea să contracțăm această situație. Și aici mă refer la instituțiile statului, dar și la mass media, și la oamenii de rând care trebuie să fie atenți și să învețe să deosebească aceste „minunătății” făcute cu ajutorul inteligenței artificiale.

Eu cred că este cumva mai prejos de demnitatea noastră, ar fi rușinos să nu ne dăm seama, cunoscând ce se face de către instituțiile statului, de ce face doamna președinte, să nu ne dăm seama unde este vorba de un fals și unde este vorba de un discurs adevărat.

■ **Această formă de „disinfo-tainment” [dezinformare prin glume] prinde amploare în sensul unor videoclipuri de satiră. Cumva, vedem o mișcare nouă în ceea ce privește dezinformarea în online și anume de a face videoclipuri de satiră, dar care ascund foarte multe narațiuni de propagandă în subsidiar?**

■ Dar cel puțin în momentul în care orice videoclip de tipul acesta ar trebui cumva anunțat că este o satiră. Ar trebui cumva să existe un astfel de semn pe ecran care să indice acest lucru.

Eu, mai degrabă, cred că mai riscante sunt tocmai dezinformările cele mai subtile și care nici măcar nu aduc vorba sau nu adie că ar fi o pastişă sau o satiră. Astfel de video-uri cred că vor apărea pe diferite canale, nu doar în spațiu online, dar chiar prin distribuție clasică. Dar trebuie să găsim soluții și aici, deoarece și presa scrisă de anumită proveniență își permite, la fel, să facă astfel de lucruri. Eu am mai zis și o fac în continuare, eu

contez foarte mult pe breaslă, pentru că există foarte multe entități de media profesionale, foarte mulți jurnaliști profesioniști care cred eu, în primul rând, trebuie să ia atitudine, iar breasla să fie cea care dictează respectarea standardelor deontologice. Pentru că foarte multă lume a semnat Codul Deontologic al ziaristului Republica Moldova, dar nu neapărat îl respectă.

■ **Ce părere au, din ce cunoașteți, partenerii occidentali despre acest referendum? Știm că de multe ori ei întreabă și despre cât de multă tracțiune are ideea europeană și din partea populației, nu doar din partea puterii pro-europene de la Chișinău?**

■ Din păcate, aici nu pot să vă zic prea multe, pentru că, mă rog, și în virtutea profilului comisiei din care fac parte, cunosc mai puține, deci nu am întreținut asemenea dialoguri. Mai degrabă colegii de la Comisia de Politică Externă și Relației Internaționale sau Comisia Juridică vă pot spune mai multe. Nu am participat la asemenea discuții sau nu am avut ocazia să discut cu cineva din partenerii externi.

Dar eu cred că, acum, efortul nostru trebuie să fie pentru o informare cât mai bună a societății pentru ca referendumul să aibă rezultatul scontat. Așa cum ziceam, eu cred că este o mare șansă pentru noi și noi nu putem să facem lucrul ăsta peste nu știu câți ani. Acum este momentul pentru că așa vom reuși să avem un parcurs un pic mai lung în care toată societatea merge în aceeași direcție. Nu trebuie să lăsăm acest lucru pe ultima sută de metri.

Comunicare strategică, cheia reușitei

■ **Comunicarea strategică este o componentă importantă la care, din păcate guvernarea pro-europeană nu a excelat. În lumina unei situații**

de securitate tot mai complicate în regiune și a alegerilor care ne așteaptă în Moldova, ce ar trebui făcut mai mult în această direcție?

■ Evident că această comunicare strategică înseamnă un mare plus atunci când Guvernul reușește să comunice rapid, să comunice despre cele mai importante lucruri, așa încât lumea să afle ce se face pe un domeniu sau altul din prima sursă.

Eu sper foarte mult că acum eforturile de coordonare a comunicării strategice la nivel de instituții ale statului vor fi mai bune. Crearea Centrului pentru Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării este un element care trebuie să ajute acest proces. Dar chiar înainte ca acest centru să devină funcțional, toată lumea era angajată, deja exista un efort de investire și în ceea ce privește sporirea capacităților de comunicare la fiecare minister.

La inițiativa Cancelariei de Stat sunt și formări, sunt ședințe cu caracter regulat ale comunicatorilor din instituții și aici trebuie să capacităm cât mai mult instituțiile, pentru că din păcate, nu întotdeauna pe post de comunicator al unei instituții este cineva cu un background în spate și cu multă experiență. Și în al doilea rând, este vorba de partea de comunicare interinstituțională.

Eu personal am văzut îmbunătățiri în acest punct de vedere. Sper să reușim să facem într-adevăr mai multe. Cu cât mai multă comunicare și transparență va exista în spațiu public, cu atât mai ușor și mai clar va fi pentru publicul larg ce se întâmplă, de ce se întâmplă și de ce este bine să facem acest efort comun.

■ **Vă mulțumim!**

Editorial

Referendumul: între monopol politic pe ideea europeană și consens transpartinic

Editorial de Mădălin Necșuțu,
jurnalist Balkan Insight/TVR Moldova

Ideea referendumului privind integrarea europeană nu este una deloc greșită. Însă manevrat greșit, acest demers poate deveni o sabie cu două tăișuri. Mulți s-au întrebat de ce ar fi nevoie de un astfel de referendum acum la prezidențialele din acest an și nu la parlamentarele de anul viitor, tocmai pentru a arăta ca e un demers asumat și susținut de toate partidele democratice. O întrebare corectă și legitimă pentru ca referendumul să nu fie apanajul, monopolul unui singur partid sau om politic.

Logica pare să fie legată de popularitatea încă crescută a președintei Maia Sandu și speranța că la alegerile prezidențiale se vor prezenta mai mulți alegători la urne, iar astfel un referendum votat pozitiv va avea o legitimitate mare. Dar comportamentul electoral de la ultimele scrutine prezidențiale ne-a arătat că oamenii s-au mobilizat pe fondul unei lupte „la baionetă” între reprezentanții vectorilor politici Est-Vest. De data aceasta, este greu de crezut că Maia Sandu va avea un concurent politic veritabil și că vor exista emoții în privința câștigătorului. De aici și un interes mai scăzut al oamenilor să se prezinte la urne.

Deocamdată, niciun candidat din partea partidelor pro-Est sau „cameleoni politici” vopsiți de față în culorile drapelului UE, nu se arată la orizont sau în sondaje. Tabăra filorusă face în continuare teste, scoțând în emisiunile din presa mainstream tot felul de personaje care se întrec în a spune cât de rea este actuala guvernare pro-europeană. Nu există nici măcar o masă

critică de concurenți din care ar putea fi ridicate din niște vârfuri.

Astfel că șefa statului are și ea nevoie de astfel de referendumuri auxiliare pentru a atrage lumea la urne, s-ar împușca doi iepuri cu un singur foc. Pe de o parte, Maia Sandu ar obține un al doilea mandat cu un scor ridicat, cel mai probabil chiar din primul tur, în timp ce un referendum votat masiv ar arăta o voință populară ridicată pentru ideea europeană.

Rezultatul pozitiv ar putea fi proiectat mai departe pentru alegerile parlamentare din vara lui 2025, dar sub imaginea Maiei Sandu și a Partidului Acțiune și Solidaritate ca vârfuri de lance al drumului european. Ceea ce pe fond ar fi corectat, dar ar sufoca partidele mici pro-europene care se coagulează să formeze un pol care vor rupe din electoratul pro-european care are numai alternative votului pentru PAS.

Ideea creării unui asemenea pol nu este foarte rea și ar putea mobiliza tot

în contul pro-europenilor acea parte de electoral care nu este întocmai mulțumit de prestația PAS în acești ani de guvernare. Fără îndoială, PAS a făcut mai multe decât toate guvernările anterioare, cu atât mai mult pe partea de apropiere de UE, dar a făcut și anumite greșeli și s-a dat uneori cu capul de ștacheta ridicată prea sus într-un mod combinat cauzat de lipsa de experiență politică și amatorism. Într-un caz elocvent în acest sens este reforma justiției care în niciun scenariu fantasmagoric nu ar fi putut fi rezolvată rapid, așa cum s-a promis la alegerile parlamentare din iulie 2021.

Proiecție pe extern

Referendumul mai are și o miză externă, deoarece există întrebări din partea partenerilor străini dacă există suficientă voință populară pentru aderarea la ea sau dacă nu cumva această mișcare de a împinge starea lucrurilor în direcția europeană este doar voința partidului de guvernare. Dacă va trece un astfel de referendum, la fel ca și Adunarea

„Moldova Europeană” din mai 2023, eveniment care a strâns circa 80.000 de oameni în centrul Chișinăului, ambele vor fi dovada incontestabilă a adeziunii la ideea europeană în rândul cetățenilor Republicii Moldova.

Cum PAS și Maia Sandu au o bună parte dintre votanți în diasporă, referendumul combinat cu alegerile prezidențiale ar putea spori scorurile pentru ambii. Dacă în Republica Moldova ideea europeană se află undeva la 50-60% în sondaje, cu siguranță dorința de parcurs european al Republicii Moldova este mult mai mare în rândurile diasporei moldovenești care se află cu precădere în țările Uniunii Europene.

Dacă ne uităm pe cifre, din cele 260.000 de voturi la prezidențialele din turul al doilea din noiembrie 2020, vedem că 243.000 din acestea au fost pentru Maia Sandu. Așadar, peste 90 la sută dintre moldovenii din afara granițelor au votat pentru actuala președintă din totalul de 1,6 milioane de voturi. Acest lucru înseamnă matematic cam 15% din voturi.

Ceea ce este foarte important de precizat este că sondajele din Republica Moldova nu se fac și în diasporă care este în marea ei majoritate pro-europeană. În acest caz, dacă am lua cele 50-60 de procente care vor în UE din interiorul Republicii Moldova și am aduna și acel procent de 15% care au votat pentru Maia Sandu și care probabil vor vota în linii mari la fel, ar putea ieși un scor de 65-75% în favoarea ideii europene. Asta în condițiile în care referendumul se va desfășura în două zile și vor fi suficiente secții de votare deschise în Europa, nu ca pe timpul pandemiei COVID-19 din 2020.

Sigur, acesta este doar un calcul ipotetic și un scenariu de lucru, dar care cu siguranță a fost luat în considerare într-o formă oarecum apropiată de inițiatorii acestui referendum.

Ceea ce reclamă celelalte partide pro-europene nu este referendumul în sine, ci modalitatea de impunere a acestei idei. Formațiunile în cauză văd referendumul ca pe o monopolizare a ideii europene de către Maia Sandu și PAS. Asta cu toate că Maia Sandu le-a cerut sprijinul și acestor partide în timpul consultărilor.

Cu alte cuvinte, celelalte partide au fost puse în fața unui fapt împlinit și acest lucru nu s-a realizat prin consens de a avea acest referendum. Mai pe românește, acestea reclamă un egoism politic în dorința monopolizării acestui ideal. A fost o mișcare prin care Maia Sandu și PAS au vrut să ia caimacul acestei acțiuni, ar ceilalți doar să muncească pentru acest deziderat. Ceea ce a deranjat vizibil.

„Pactul Snagov” în varianta de la Chișinău

Ceea ce ar putea fi adăugat însă la acest proces deja demarat al comasării alegerilor prezidențiale cu un referendum pentru integrare în UE este un document semnat de toate partidele politice care susțin parcursul european al Republicii Moldova. La fel ca în România anilor 1995, atunci când toate partidele au căzut de acord pe semnarea unui document – Pactul de la Snagov - privind direcțiile externe ale țării – UE și NATO, la fel și în Moldova s-ar încerca un astfel de demers pe dimensiunea de aderare la UE, în ciuda unor lamentări că documentul nu va fi respectat.

În acest fel, semnării acestui pact ar putea fi monitorizați dacă de facto au făcut campanie pentru referendum sau au avut declarații politice publice prin care să-și cheme votanți să pună ștampila „DA” pentru referendum.

În acest fel, chiar dacă unii pro-europeni de față și-ar pune semnătura pe un astfel de pact, ei ar

putea fi demascați ca inactivi pentru a promova ideea referendumului. Aici ar intra partide nou formate precum MAN al primarului Chișinăului, Ion Ceban, care se declară mai nou pro-european, dar care de facto se află într-un război politic deschis cu forțele pro-europene, ocolind să condamne deschis invazia militară rusă în Ucraina, alimentând suspiciunea că de facto este tot un proiect politic al Moscovei.

Dar și PSDE, fostul PD al oligarhului Vlad Plahotniuc, care s-a rebranduit și s-a apropiat de PSD-ul din România, dar asupra căruia planează suspiciuni rezonabile că proeuropenismul este unul de fațadă, la fel ca pe vremea lui Plahotniuc.

În concluzie, o variantă pentru detensionarea situației în rândul celor care cred în ideea europeană ar putea fi un mix. Mai precis, toate partidele pro-europene să muncească la această idee printr-o campanie asidură care oricum s-ar deconta pentru fiecare în dreptul parlamentarelor de anul viitor, doamna președintă să încerce să nu se asocieze atât de mult cu imaginea sa politică pentru a nu fi acuzată de tragerea spuței pe turta ei din această acțiune, și implicarea a cât mai multe figuri notorii cu priză la public. Artiștii, sportivii, oameni de cultură ar putea fi doar câteva exemple din rândul persoanelor care ar putea promova ideea europeană în vederea viitorului referendum.

Până la urmă, trebuie găsit cât mai rapid un consens pentru că orice disensiune va fi exploatată de exponenții Rusiei în Republica Moldova pentru a ponegri și deturna parcursul european al țării. Pe scurt, este nevoie de maturitate politică și mai puțină gândire ce folosește – și de o parte și de alta – un egou supradimensionat în rândul celor care chiar vor să ducă acest stat în Uniunea Europeană.

Imaginea guvernării s-a erodat pe parcursul ultimilor trei ani și nu am vrea să afecteze și opinia cetățenilor față de procesul de integrare europeană

Co-președintele Ligii Orașelor și Comunelor (LOC), Alexandru Bujorean, a stat de vorbă cu reporterii buletinului pentru politică externă al FES/APE și a discutat împreună motivele pentru care este sau nu oportun ca un referendum privind integrarea europeană să fie organizat simultan cu alegerile prezidențiale. Am discutat despre poziția alianței politice din care face parte LOC privind acest referendum. *Interviul integral poate fi citit în rândurile ce urmează.*

■ **Domnule Bujorean, avem în față un an extrem de important, cu alegeri prezidențiale și un referendum privind dorința de aderare la UE. Există voci care sunt pro acest referendum, dar și unele care spun că un astfel de exercițiu nu ar fi oportun din diverse motive. De ce este important un astfel de referendum în acest an?**

■ Noi am discutat cu colegii din cadrul blocului politic anunțat recent format din PPDA, Liga Orașelor și Comunelor și Partidul Schimbării și urmează să discutăm în format quadri-partid și cu colegii din CUB care aderă la blocul nostru politic.

Noi suntem fermi în poziția noastră că un astfel de referendum este

necesar și evident că noi îl vom susține. Nu vom lăsa vectorul de integrare la discreția unui partid sau, și mai grav, la latitudinea celor care sunt împotriva vectorului de integrare europeană.

Dar perioada în care se va desfășura referendumul, și anume în aceeași zi cu alegeri prezidențiale, ne-a trezit mai multe semne de întrebare privind riscurile aferente. Pentru că trebuie să recunoaștem, imaginea guvernării s-a erodat pe parcursul ultimilor trei ani și nu am vrea

cumva ca acest lucru să afecteze și opinia cetățenilor față de procesul de integrare europeană.

De aceea am discutat temerile noastre și cu doamna președintă, Maia Sandu, la o întâlnire pe care am avut-o alături de ceilalți colegi din Platforma DA și din Partidul Schimbării. Am ascultat și argumentele domniei sale. Noi am venit cu anumite propuneri, inclusiv despre posibilitatea de a organiza un astfel de referendum, spre exemplu, în aceeași zi cu alegerile

parlamentare, ca să impulsivăm în acest fel prezența la vot.

În același timp, ne-am exprimat îngrijorările privind mobilizarea care va avea loc nu doar pe segmentul de dreapta pro-european, dar și pe segmentul de stânga. Pentru că votanții pro-ruși acum vor fi și mai motivați să vină la alegeri și să-și exprime votul împotriva. Pe de altă parte, conștientizăm și faptul că lucrurile se pot schimba în defavoarea Republicii Moldova, mai ales în contextul alegerilor europarlamentare, care se vor desfășura în acest an. Și ne-am dori ca să avem și după alegerile europarlamentare aceeași deschidere și susținere din partea partenerilor noștri europeni, așa cum am avut-o până acum.

Suntem cumva puși în fața unui fapt împlinit. Decizia este luată. Mingea este pe terenul Curții Constituționale și dacă aceasta validează organizarea referendumului și permite desfășurarea acestuia, atunci e evident că noi, susținătorii și membrii partidelor noastre ne vom mobiliza la maxim ca acesta să treacă și să aibă un rezultat reflectat într-un suport masiv al populației.

Argumente pro și contra

■ **Unul dintre argumentele invocate de cei care au rezerve în privința referendumului e ca doamna președintă Maia Sandu ar dori astfel să-și sporească scorul pentru alegerile prezidențiale odată cu organizarea simultană a acestor două scrutine. Cum apreciați astfel de argumente?**

Vreau să cred că nu acest lucru a fost motivația principală pentru desfășurarea acestui referendum și,

în același timp, anticipăm o absență mai mare, spre exemplu, a diasporei noastre în afara hotarelor la aceste alegeri. Din acest motiv, cred că a gândit cineva un astfel de mecanism care cumva ar favoriza-o și pe doamna președintă.

Repet, nu poziția sau confortul unui politician sau altul contează. Așa că, în această situație, faptul ca cetățenii să conștientizeze că integrarea europeană este mai mult decât un partid, mai mult decât o guvernare, este un obiectiv al nostru. O oportunitate istorică, dacă doriți, pe care o avem acum, în condițiile acestui nedrept război care se desfășoară în Ucraina și în situația unei deschideri totale pe care o avem din partea partenerilor noștri europeni.

Noi trebuie să folosim această fereastră de oportunitate și să facem ireversibil acest curs european, inclusiv prin modificarea Constituției.

■ **Ați menționat puțin mai devreme despre diasporă și vreau să vă întreb dacă nu sunteți de părere că și votul din diaspora poate contribui la trecerea acestui referendum, un referendum constituțional, de altfel care necesită vreo 70% din voturi, ceea ce va necesita aproape obligatoriu prezența cât mai mare în diaspora?**

■ Noi am fost martori că diaspora a schimbat esențial, de câteva ori, cursul electoral după alegerile prezidențiale și parlamentare și, de fapt, necesitatea acestui referendum probabil nici nu ar fi fost dacă am privi obiectiv rezultatele acestor două tipuri de alegeri.

Prin votul masiv acordat unui partid pro-european și unui președinte de țară pro-european, direcția

de integrare a țării a fost stabilită foarte clar. Totuși, este important ca diaspora să se prezinte și să avem acest vector consfințit și în Constituție.

Neînțelegerea sau discuțiile care au loc în societate în prezent vin de la faptul că întâi a fost făcut anunțul și apoi după au început consultările, fapt pe care l-am semnalat și noi ca și îngrijorare la întâlnirea cu doamna președintă.

■ **Așadar, v-ați fi dorit cumva un proces invers, mai precis să fiți consultați înainte și apoi să se facă anunțul oficial privind necesitatea unui referendum?**

■ Sigur. Este vorba de viitorul mai multor generații și viitorul țării la modul general. Astfel, acest proces nu trebuie monopolizat de nicio persoană, de niciun partid, ci trebuie să fie îmbrățișat de întreaga societate. Iar asta poate avea loc doar prin deschidere și consultări transparente.

Proces incluziv

■ **Doamna președintă Maia Sandu poartă un dialog cu partidele politice, experți din societatea civilă și jurnaliști pe subiectul referendumului. Cât de important este ca acest proces de consultări privind referendumul să fie cât mai incluziv?**

■ Odată ce mecanismul a fost pornit și declanșat, evident că trebuie cu toții să fim implicați plenar. Și cred că cercul trebuie să fie extins, inclusiv și la cei care aparent nu se declară foarte pro-europeni, sau se declară pro-europeni doar prin vorbe, nu și prin fapte. Pentru că este și o ocazie suplimentară ca să-i deconspirăm pe cei care se declară pro-europeni, dar de fapt

sunt agenți politici deghizați ai Kremlinului. Și am văzut acest lucru, inclusiv câteva zile în urmă, atunci când unii se temeau să se expună privind moartea activistului Alexei Navalnii. Acest lucru, iarăși, este un indicator și o tragedie mare. Moartea lui Navalnii este trecută sub tăcere de unii așa-numiți politicieni din Republica Moldova.

Este bine să existe inclusivitate. Cu cât mai multă dezbateră va fi și cu cât mai larg va fi cercul de implicare în acest proces, cu atât mai mare este șansa ca acest referendum nu doar să treacă procentual, așa cum ați menționat, dar să aibă și o reprezentare masivă în voturilor cetățenilor.

■ Chiar dacă este un pic prematur, vreau să vă întreb dacă alianța din care faceți parte dumneavoastră este dispusă să facă campanie pentru un astfel de referendum?

■ Așa cum am menționat, din moment ce suntem puși în fața unui fapt împlinit și rezultând din profilul alegătorilor noștri și al partidelor pe care le reprezentăm, evident că noi nu putem deveni spectatori în cadrul unui astfel de proces important.

Mai mult ca atât, așa cum am spus, referendumul nu poate fi monopolizat, precum nu poate fi monopolizată nici integrarea europeană de un singur partid politic, care, trebuie să recunoaștem, și-a erodat imaginea prin deciziile sau prin persoanele pe care le-a delegat în funcții-cheie pe parcursul ultimilor ani.

Această nemulțumire a populației nu trebuie să lovească referendumul. Aceasta este una din fricile noastre și asta este și motivația noastră ca să ne implicăm direct în promovarea unei campanii

pro-referendum și o vom face. Indiferent dacă vom merge într-un bloc politic sau vom merge fiecare separat în teritoriu, noi suntem partide pro-europene veritabile și vom veni cu acest mesaj către alegătorii noștri.

■ Din ce cunoașteți, ce opinie au partenerii occidentali despre acest referendum? Știm că de multe ori ei întrebă și despre cât de multă tracțiune are ideea europeană din partea populației, nu doar din partea puterii pro-europene de la Chișinău?

■ Eu am analizat și am ascultat cu atenție discursul șefului Delegației Uniune Europene, ambasadorului Janis Mazeiks, care a menționat un lucru extrem de important, și anume că nu este exclus ca până la finalizarea procesului de negocieri să fie nevoie de încă un referendum prin care să fie consultată populația dacă este satisfăcută de rezultatul acestor negocieri. Pentru că noi vorbim despre aderare la Uniunea Europeană ca și un bloc economic, iar anumite lucruri trebuie negociate inclusiv din perspectiva interesului național sau în interes statal.

lată de ce, cu cât mai mult va fi implicat cetățeanul de rând în acest proces, cu atât mai puțină repulsie va trezi, și cu atât mai puține șanse vor avea cei care se opun integrării europene. Cei din urmă o fac, spre regret, pe bani murdari, pe bani veniți de la Moscova, racolând și chiar cumpărând voturi aici în Republica Moldova.

Dezinformare și tentative de influențare

■ Vă așteptați și la o campanie de dezinformare din partea acestor actori politici despre care ați

menționat că sunt împotriva acestui referendum? Deoarece există un interes foarte mare din partea lor ca drumul european al Republicii Moldova să fie curmat.

■ Atât timp cât are loc acest război sângeros în Ucraina, unul inițiat de Federația Rusă, eu nu cred că își vor permite deschis unii agenți ai Rusiei să se declare antieuropeni.

Eu sincer cred că Rusia și-a schimbat paradigma și tactica de lucru în Republica Moldova. Intențiile majorității proeuropene sunt cunoscute la Moscova și ei vor încerca să se infiltreze printre proeuropeni.

De fapt, vor folosi agenții deghizați, ca în final aceștia să ajungă în Parlamentul Republicii Moldova și acolo să încerce să pericliteze cursul și procesul de integrare europeană.

Noi am mai avut situații similare. Dacă vă aduceți aminte de anii 2009-2010, și de acele alianțe pentru integrare europeană, bunele cum erau ele, înainte de a fi constituite, mai erau actori politici care se întâlneau dimineața cu Dmitri Kozak și după veneau și condiționau anumite funcții ca să nu plece cu comuniștii și să facă alianță pe zona de stânga.

Lucrurile, de regulă, în politica moldovenească sunt ciclice și putem fi martorii unor situații similare. Ca să nu ajungem în astfel de situații riscante din punct de vedere strategic și geopolitic, cred că noi trebuie să le permitem agenților ruși să se dezvolte, inclusiv prin participare sau neparticipare la astfel de exerciții politice cum este referendumul.

■ Vă mulțumim!

Referendumul în aceeași zi cu prezidențialele: argumente pro și contra

Analiză realizată de Igor Bucătaru și Mihaela Duca, Promo-LEX

Codul electoral intrat în vigoare la 1 ianuarie 2023 stabilea la art. 184 alin. (2) că referendumul republican nu poate avea loc în ziua alegerilor parlamentare, prezidențiale și a celor locale generale și nici cu 60 de zile înainte și cu 60 de zile după ziua desfășurării alegerilor.

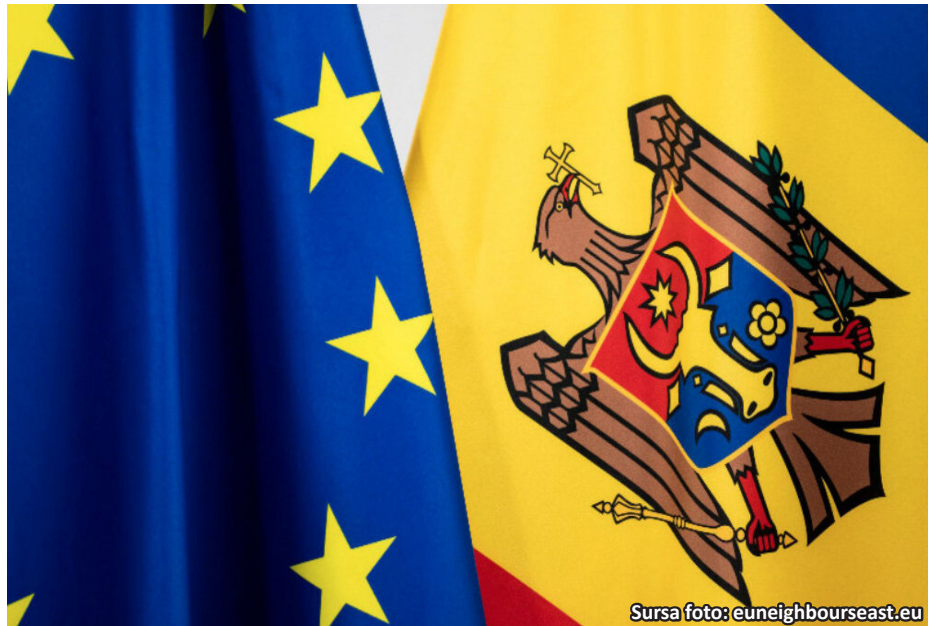
În data de 24 decembrie 2023, Președintele Republicii Moldova, Maia Sandu, într-o postare pe o rețea de socializare, a solicitat Parlamentului să inițieze organizarea unui referendum privind viitorul european al țării pentru toamna anului 2024, concomitent cu alegerile prezidențiale, la care și-a anunțat intenția de a participa.

Peste o zi, la 26 decembrie 2023, deputații Partidului Acțiune și Solidaritate au înregistrat un amendament care permitea organizarea în aceeași zi a referendumului republican și a alegerilor prezidențiale și parlamentare, iar la 28 decembrie 2023 amendamentul a fost adoptat.

Proiectul de lege mai-sus menționat a fost aprobat prin ignorarea legislației privind transparența decizională pe parcursul consultării, dezbaterii și votării. De asemenea, din argumentarea expusă de autoarea amendamentului nu a fost clar care sunt motivele modificării legislației.

Evoluția cadrului legal

Retrospectiv, constatăm că din 1997, odată cu adoptarea primului Cod electoral și până la moment,

Sursa foto: euneighbourseast.eu

legislația electorală a interzis, dar a și permis, deopotrivă, organizarea concomitentă a diferitor tipuri de scrutin. Conținutul normelor legale a fost determinat în mare parte de raționamente de oportunitate politică și de conjunctura social-politică.

Subsecvent, potrivit interpretărilor Curții Constituționale, este dreptul și obligația Parlamentului de a decide asupra posibilității organizării concomitente a scrutinelor. În 2014, Curtea Constituțională menționa în Avizul său la acest subiect că, „comasarea diferitelor exerciții electorale nu este, în principiu, interzisă”. În același timp, „ține de competența și obligația Parlamentului eliminarea ambiguităților din Codul electoral privind posibilitatea comasării alegerilor și referendumului”.

Ulterior, în Hotărârea nr. 19/2020, Curtea observa că „singura interdicție referitoare la desfășurarea concomitentă a două scrutine privește situația desfășurării alegerilor parlamentare și prezidențiale (ordinare sau anticipate) în aceeași perioadă”.

Practici internaționale și recomandări

Organizarea și desfășurarea concomitentă a referendumurilor și alegerilor pentru diferite funcții electivă nu este o practică foarte răspândită, dar totuși aplicată în unele societăți democratice. În același timp, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei statuează în pct. 4.2. din Rezoluția sa nr.2251 (2019) că, „pentru a permite alegătorilor să ia decizii în cunoștință

de cauză atunci când votează, nu ar trebui să fie posibilă organizarea unui referendum în același timp cu alte alegeri”.

Codul bunelor practici în materie de referendum stabilește la pct. III.9.c. că „Este recomandat să nu se organizeze alegeri și referendumuri în aceeași zi dacă referendumul se referă la instituția vizată în alegeri”. În descriere se specifică că „în timp ce organizarea simultană a alegerilor și a referendumurilor poate fi oportună din punct de vedere practic, ar trebui evitată confuzia între problemele puse în joc în alegeri și cele ale referendumului”.

Comisia de la Veneția în avizul său asupra proiectului Codului electoral aprecia la paragraful 137 drept „schimbare pozitivă care contribuie la alegerile informate ale alegătorilor” prevederea că „nici un referendum național și nici unul local nu poate avea loc în aceeași zi cu alegerile parlamentare, prezidențiale sau locale”.

Poziția Promo-LEX privind posibilitatea și oportunitatea desfășurării referendumului republican în aceeași zi cu alegerile parlamentare sau prezidențiale

La finele anului 2018, în contextul organizării referendumului consultativ concomitent cu alegerile parlamentare, Asociația Promo-LEX a recomandat Parlamentului „să nu legifereze desfășurarea referendumului republican în aceeași zi cu alegerile parlamentare din 24 februarie 2019”. Îngrijorările Asociației s-au regăsit și în rapoartele misiunilor internaționale de observare. Totuși, referendumul a fost organizat, iar Curtea Constituțională l-a confirmat.

Promo-LEX, în procesul de consultare publică a noului Cod electoral, sublinia în 2022 că „desfășurarea concomitentă a referendumului cu alegerile poate afecta exprimarea liberă a voinței poporului atât în timpul referendumului, cât și al alegerilor. Agendele parlamentare, prezidențiale și locale și problemele politice ar putea avea un impact negativ asupra capacității alegătorilor de a lua decizii bine informate în timp ce votează. Deoarece unele proceduri de organizare diferă, acest lucru ar putea pune o presiune suplimentară asupra administrației electorale.”

Cu referire la problemele ce pot afecta calitatea organizării și desfășurării alegerilor, în cazul comasării scrutinelor, din experiența anului 2019 inclusiv, putem evidenția:

- suprasolicitarea efortului organelor electorale, în special al acelor constituite în străinătate, privind numărarea, totalizarea și raportarea rezultatelor;
- crearea unor condiții inechitabile de campanie pentru concurenții care se vor înregistra doar pentru alegerile prezidențiale și cei care se vor înregistra atât pentru alegeri prezidențiale cât și în calitate de participanți la referendum (de ex., timp de antenă dublu);
- dispunerea de două conturi „Fond electoral” pentru același partid/bloc electoral presupune dublarea eforturilor organelor electorale pentru supravegherea eficientă a finanțării campaniilor;
- riscul de influențare a dreptului alegătorului de a participa liber, benevol la scrutin. Din observațiile Promo-LEX, în scrutinul parlamentar din 2019 au existat situații în care unii alegători au fost obligați să voteze

la referendum, fiindu-le oferite buletine de vot atât pentru alegerea deputaților cât și pentru referendum, fără a fi întrebați.

În concluzie, chiar dacă Constituția Republicii Moldova nu interzice desfășurarea referendumului republican în aceeași zi cu alegerile parlamentare sau prezidențiale, iar practica internațională cunoaște practici de acest gen, Asociația Promo-LEX consideră în continuare că o astfel de comasare a scrutinelor nu este binevenită întrucât poate afecta egalitatea șanselor concurenților și libertatea formării opiniei alegătorilor. În plus, faptul că inițiativa de organizare a referendumului aparține unui viitor candidat în alegerile prezidențiale, îl poate avantaja pe acesta în raport cu ceilalți pretendenți.

Vectorul european: referendum consultativ sau referendum constituțional?

Asociația Promo-LEX consideră că subiectul integrării europene a Republicii Moldova este unul de interes public și strategic pentru viitorul societății. Respectiv, acest deziderat nu trebuie transformat într-un subiect de interes politic îngust, nu trebuie „monopolizat” în scop electoral. Cel puțin 28 (45%) de partide politice din cele 63 înregistrate, potrivit paginii Agenției Servicii Publice, au înscris în statutul său dezideratul de „integrare europeană”.

Importanța parcursului european pentru viitorul Republicii Moldova ca stat și societate democratică a fost demonstrată în mod constant de mai multe guvernări de diferite culori politice. Angajamentele strategice au fost stabilite prin așa pași importanți ca semnarea Planului de Acțiuni UE-Moldova în 2005 și a Acordului de Asociere

În 2014, precum și obținerea statutului de stat candidat pentru aderarea la UE în anul 2022 și deschiderea negocierilor de aderare în 2023.

Potrivit legislației, referendumul republican poate fi de trei tipuri: consultativ, legislativ și constituțional. Produc efecte juridice obligatorii doar referendumurile constituționale și cele legislative, nu și cele care au caracter consultativ.

Potrivit Comisiei de la Veneția, există o întrebare fundamentală dacă referendumurile consultative sunt în general oportune. Datorită naturii lor pur consultative, ele pot risipi energia cetățenilor și – cel mai important – pot servi drept pretext pentru ca legislatorul să se eschiveze de la responsabilitate și, în orice caz, să estompeze responsabilitățile politice.

Astfel, dacă puterea politică va insista pe organizarea concomitentă a scrutinelor, ar fi relevantă organizarea unui referendum constituțional. Acesta ar permite completarea Constituției cu norme privind garantarea parcursului european al Republicii Moldova, fiind astfel mai justificat din perspectiva efectelor juridice și a costurilor. Drept exemplu ar fi cazul referendumului organizat în România în anul 2003. Amintim de faptul că și Ucraina și Georgia au înscris în Constituțiile lor dezideratul integrării europene, chiar dacă revizuirea nu s-a produs prin vot popular.

Concluzii și recomandări

Asociația Promo-LEX consideră că art. 184 alin. (2) din Codul electoral care prevedea că referendumul nu poate avea loc în ziua alegerilor nu a fost necesar de modificat. Normele în

cauză erau conforme recomandărilor instituțiilor europene de referință în domeniul democrației și a misiunilor internaționale și naționale de observare a alegerilor.

Subiectul integrării europene este unul de interes public strategic pentru Republica Moldova, care nu trebuie „monopolizat” în scop electoral de o anumită forță politică. Faptul că inițiativa de organizare a referendumului în aceeași zi cu alegerile prezidențiale aparține unui viitor candidat, îl poate avantaja pe acesta în raport cu ceilalți candidați.

Dacă Parlamentul sau altă autoritate publică va decide totuși să inițieze pentru toamna anului 2024 un referendum, concomitent cu alegerile prezidențiale, considerăm că acesta ar trebui să fie unul constituțional.

Opiniile exprimate de experți în cadrul editorialelor nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și al Asociației pentru Politică Externă (APE).